ЖУРНАЛІСТИКА

УДК 070:355.01
DOI https://doi.org/10.32782/2709-3093/2026.5/34

Авраменко І.А.
https://orcid.org/0000-0003-3661-164X
Запорізький національний університет

ВОЄННА САМОЦЕНЗУРА В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ФОРМИ, ЧИННИКИ ТА ВПЛИВ НА ІНФОРМАЦІЙНУ СТІЙКІСТЬ

У статті досліджено феномен воєнної самоцензури в українському медіапросторі в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Проаналізовано, як безпековий контекст, необхідність захисту національних інтересів і прагнення зберегти міжнародну підтримку України, а також репутаційні й особистісні чинники вплинули на трансформацію професійних стандартів і редакційних практик, зумовивши звуження публічної сфери.

Емпіричну основу дослідження становлять результати анкетування регіональних редакцій України, а також аналіз журналістських кейсів, пов'язаних із висвітленням корупції, мобілізації, діяльності територіальних центрів комплектування та інших суспільно чутливих тем воєнного часу. Застосування кількісного контент-аналізу та критичного дискурс-аналізу дало змогу простежити основні тенденції трансформації редакційних практик, визначити чинники самоцензури та оцінити їхній вплив на інформаційний простір.

Обґрунтовано доцільність виокремлення трьох основних форм воєнної самоцензури: професійного патріотичного самообмеження, репутаційно вмотивованої та особистісно-захисної самоцензури.

Доведено, що відмова верифікованих медіа від висвітлення суспільно чутливих тем не усуває суспільний інтерес до них, а сприяє переміщенню їхнього обговорення до неінституційних джерел, які часто не дотримуються журналістських стандартів. Унаслідок цього практика самоцензури, покликана мінімізувати інформаційні ризики, за певних умов сама може створювати додаткові загрози для інформаційної стійкості суспільства. Зроблено висновок, що транспарентність за умови дотримання безпекових обмежень є важливим чинником зміцнення суспільної довіри, інформаційної стійкості та протидії зовнішнім деструктивним впливам.

Ключові слова: *самоцензура, журналістика війни, публічна сфера, ефект «rally around the flag», національна безпека, соціальна відповідальність медіа.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну докорінно змінило умови функціонування медіа. В умовах війни журналісти опинилися перед необхідністю постійно балансувати між суспільним правом на інформацію, вимогами національної безпеки, професійною відповідальністю, суспільними очікуваннями та особистими ризиками. За цих умов добровільне обмеження висвітлення окремих суспільно значущих тем стало одним із чинників трансформації журналістських практик.

Водночас сучасне цифрове інформаційне середовище суттєво відрізняється від умов, у яких формувалися класичні уявлення про воєнну самоцензуру. Попри зростання кількості досліджень журналістики воєнного часу, недостатньо вивченими залишаються форми воєнної самоцензури, чинники їхнього виникнення та вплив добровільного звуження публічної сфери на функціонування сучасної інформаційної екосистеми України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трансформації журналістських практик

© Авраменко І.А., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

у воєнний час перебуває у фокусі уваги як українських, так і зарубіжних дослідників. Теоретичне підґрунтя осмислення самоцензури сформували праці Е. Германа та Н. Чомскі [1], які розглядали добровільне замовчування інформації як наслідок системних економічних і політичних фільтрів медіасистеми, а також концепція ієрархії впливів П. Шумейкер і С. Різа [2], що пояснює редакційні рішення взаємодією індивідуальних, організаційних та соціокультурних чинників.

Окремий напрям досліджень, який був опрацьований під час роботи над даною науковою розвідкою пов'язаний із переосмисленням ролі медіа у воєнний період. Концепція публічної сфери Ю. Габермаса [3] дозволив аналізувати трансформацію суспільної дискусії в умовах війни, тоді як теорія Дж. Мюллера [4] про ефект rally around the flag пояснює тенденцію до консолідації суспільства навколо державної влади під час зовнішньої загрози.

Питання формування суспільного порядку денного взято до розгляду із класичній теорії М. МакКомбса та Д. Шоу [17], а механізми виникнення інформаційних вакуумів і поширення недостовірної інформації спирається на джосвід К. Вордл і Х. Дерахшан [9]. Доповнює цей теоретичний контекст ситуативна теорія кризових комунікацій Т. Кумбса [14], яка обґрунтовує значення своєчасної та прозорої комунікації для запобігання чуткам і втраті довіри.

В українському науковому дискурсі проблема самоцензури та трансформації журналістських практик в умовах війни також стали підгрунттям даного дослідження, а саме нами взято до уваги роботи Т. Федірко [3], в яких виокремлено прагматичну, етичну та афективну форми самоцензури, показуючи, що добровільне обмеження може бути зумовлене не лише зовнішнім тиском, а й моральними переконаннями журналіста. Водночас в дослідженнях Т. Кухоцької [7] звернуто увагу на зростання ролі окремих месенджерів як одного з ключових джерел інформації для українців під час повномасштабної війни, що створило інформаційне середовище, у якому інформаційні лакуни, що можуть виникати, зокрема, внаслідок самоцензури професійних медіа, швидко заповнюються позаінституційними акторами.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити феномен самоцензури першого року повномасштабної війни воєнного часу в українському медіапросторі в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну, визначити її основні форми, чинники та з'ясувати вплив на інформаційну стійкість держави.

Виклад основного матеріалу. У межах нашого дослідження об'єктом аналізу є не формальне дотримання професійних стандартів чи безпекових протоколів, що є імперативною вимогою мирного та воєнного часу, а саме феномен самоцензури як волюнтаристської практики.

У довоєнній науковій традиції обмеження публічності концептуалізувалося переважно через призму політичної економії медіа та соціології журналістики. Зокрема, у межах підходу Е. Германа та Н. Чомскі [1] добровільне замовчування журналістами певних тем розглядається як наслідок системних ринкових фільтрів, коли журналісти підлаштовуються під інтереси корпоративних власників задля економічної стабільності видань. Натомість теорія ієрархії впливів П. Шумейкер та С. Різа [2] зміщує фокус на редакційний рівень. У цій моделі самоцензура постає вже як результат внутрішньоорганізіційних чинників – неписаних правил ньюзруму та прагнення медійників уникати конфліктів із менеджментом.

Т. Федірко [3] своєю чергою наголошує, що самоцензура журналістів може бути зумовлена цілою низкою чинників, серед яких професійні, етичні переконання та емоційний стан журналіста.

З часом у контексті збройних конфліктів зміст поняття "Самоцензура" зазнало суттєвої трансформації. У практиках країн, що переживали воєнні дії, зокрема США після терактів 11 вересня 2001 року, Ізраїлю під час військових операцій та Великої Британії в період Фолклендської війни, самоцензура дедалі частіше ставала складовою практик забезпечення національної безпеки. Ця тенденція простежується і в українському контексті, оскільки з початком повномасштабного російського вторгнення добровільне обмеження інформації журналістами розглядалося як інструмент захисту оборонного потенціалу держави. Переосмислення ролі медіа вплинуло на публічний простір.

Згідно з концепцією Ю. Габермаса [4], публічний простір має функціонувати як сфера суспільної дискусії, що є незалежною від державного втручання та спрямована на контроль над політичною владою. Однак в умовах війни відбулося тимчасове зміщення акцентів: публічна сфера частково втратила функцію обговорення внутрішніх проблем і стала простором консолідації суспільства та мобілізації національної єдності. Така зміна базових функцій поставила журналістів перед складною етичною дилемою: з одного боку – імператив забезпечення прозорості влади, з іншого – побоювання, що оприлюднення суперечностей може зашкодити стабільності держави в умовах екзистенційної загрози.

Частково така модель поведінки корелювала з концепцією Дж. Мюллера «rally around the flag» («гуртування навколо прапора») [5], коли у моменти зовнішньої загрози нація схильна сприймати лідера як символ державної єдності, а будь-яку опозиційну діяльність як таку, що шкодить національним інтересам. Аналогічні процеси спостерігалися в американських медіа після терактів 11 вересня 2001 року, коли суттєво виріс рейтинг схвалення 43-го президента США Дж. Буша [6], а журналісти свідомо зменшили критику влади на користь демонстрації єдності проти тероризму. У Ізраїлі під час військових операцій у секторі Гази медіа також «об'єднувалися навколо прапора», вдаючись до самоцензури та уникаючи оприлюднення деталей [7], що могли б зашкодити безпеці військових операцій.

Однак, на відміну від більшості історичних кейсів воєнної самоцензури, український досвід формувався в умовах високофрагментованого цифрового середовища [8]. Якщо під час воєн XX століття інформаційні обмеження дозволяли фактично вилучати окремі теми з публічного дискурсу, то в сучасній інформаційній екосистемі інформаційні лакуни швидко заповнювалися альтернативними акторами – анонімними мережевими каналами, блогерами.

Мова йде, по-перше, про російські інформаційні впливи. По-друге, інформаційний вакуум заповнювали внутрішні позаінституційні актори, які перебирали на себе інтерпретацію суспільно значущих тем. За таких умов професійні медіа втрачали монополію на формування порядку денного, а інформаційні лакуни сприяли поширенню чуток і неправдивого контенту, наслідками яких, за К. Ворлд та Х. Дерахшан [9], є зростання недовіри та інформаційної плутанини.

На небезпеку замовчування болючих тем в українському медіапросторі звертали увагу ще до повномасштабного вторгнення. Так О. Довженко зазначав, що воєнна самоцензура є одним із найскладніших викликів для журналістики, адже спроби «не нашкодити» можуть обернутися зниженням довіри аудиторії до медіа [10].

Відтак український випадок продемонстрував нетипову для класичних моделей воєнної журналістики закономірність: самоцензура не усувала проблему з публічного простору, а лише передала право її інтерпретації менш відповідальним або ворожим акторам.

У межах цього дослідження пропонується виокремити три основні форми обмеження публічності, які в сукупності формували феномен самоцензури в українському медіапросторі воєнного часу. (Надалі ми використовуватимемо «самоцензуру» як парасольковий термін, що охоплює серію різноприродних явищ, об'єднаних спільним результатом – звуженням публічної сфери через добровільну відмову від оприлюднення суспільно значущої інформації, – Авт.).

Зокрема, *професійне патріотичне* самообмеження базувалося на свідомому виборі журналіста не публікувати інформацію, здатну зашкодити обороноздатності, безпеці людей або психоемоційному стану аудиторії, що переживає війну.

Як зазначає редакторка релокованого з окупованого Маріуполя медіа А. Мурликіна [11], «самоцензура – це відповідальність за наслідки», що передбачає попередню оцінку потенційної шкоди та суспільної користі інформації до її оприлюднення.

Про поширеність практик самоцензури серед журналістів на початку повномасштабної війни свідчать результати анкетування 51 представника регіональних редакцій з різних областей України, проведеного кафедрою журналістики Університету митної справи та фінансів (Дніпро) у межах наукової роботи.

На рис. 1 ми бачимо, що для абсолютної більшості медійників (47,1%) пріоритетом стає надання оперативної інформації щодо бойових дій.

Проте висвітлення цих тем відбувається із дотриманням воєнної безпеки та усвідомленням можливих наслідків публікації (рис. 2). Зокрема, для 47,1% респондентів головним етичним викликом стала необхідність балансування між оперативним інформуванням і відповідальністю за наслідки публікацій, 37,3% вказали на складне питання висвітлення чутливого контенту.

Одним із проявів професійного патріотичного самообмеження можна вважати неформальний мораторій [12] на висвітлення корупційних скандалів у перші місяці повномасштабної війни.

Водночас «патріотичне» самообмеження не було єдиною формою воєнної самоцензури. Репутаційні ризики, зокрема побоювання звинувачень у непатріотичності, «роботі на ворога» чи підриві суспільної єдності, також спонукали журналістів уникати висвітлення окремих суспільно чутливих тем.

У межах цього дослідження пропонуємо визначити цю форму самоцензури як *репутаційно вмотивоване* самообмеження.

Такий тип самообмеження міг формуватися під впливом як державної комунікації, так і очікувань аудиторії та професійного середовища.

Рис. 1. Зміна редакційних пріоритетів регіональних медіа на початку повномасштабного вторгнення

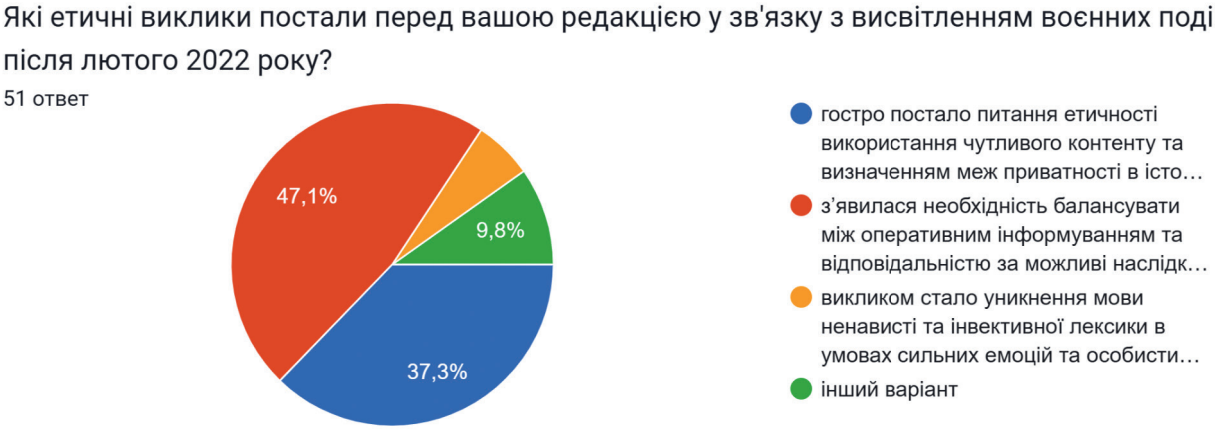

Рис. 2. Етичні виклики регіональних редакції в умовах повномасштабного вторгнення

З боку влади медійники знаходилися під впливом фрейму «мовчання заради єдності», коли державні інтереси ситуативно переважували принципи всебічного інформування. Як наголошує Н. Лігачова [13], предметом обговорення в цьому випадку є проблема державної комунікації та її «сірих зон». Із погляду антикризового менеджменту така позиція містить системні суперечності. Відповідно до ситуативної теорії кризових комунікацій Т. Кумбса [14], за відсутності своєчасної та прозорої комунікації аудиторія схильна самостійно заповнювати інформаційний вакуум і приписувати організації вищий рівень відповідальності за кризу.

Тиск читацької/глядацької аудиторії проявлявся, зокрема, у висвітленні роботи територіальних центрів комплектування. Ця тема викликала полярну реакцію: одна частина аудиторії звинувачувала медіа в «захисті ТЦК», а інша – у «захисті ухилянтів» [15]. Така поляризація змушувала редакції, особливо невеликі, добровільно відмовлятися від висвітлення контроверсійних тем, оскільки вони не мали ресурсів для протистояння хвилям хейту. Показовим у цьому контексті є кейс журналістського розслідування щодо стану укриттіві [15], коли аудиторія фреймувала публікацію адрес бомбосховищ не як інструмент суспільного контролю за використанням коштів, а як потенційну загрозу, що може бути використана агресором.

Додатковим чинником виступав тиск професійної спільноти, що проявлявся у критичних реакціях медіаекспертів щодо якості, балансу або доцільності окремих матеріалів. У сукупності ці фактори нерідко призводили до ухвалення редакційних рішень не публікувати складні або конфліктні матеріали, особливо в ситуаціях, коли верифікація інформації була ускладнена доступом до даних.

Особистісно-захисне самообмеження діяло як механізм обмеження критики, зумовлений особистою вразливістю журналіста. Зокрема, в умовах загальної мобілізації частина медійників опинилася в ситуації, коли висвітлення, наприклад, діяльності ТЦК могло не лише вплинути на суспільні настрої, а й безпосередньо позначитися на їхній долі чи долі колег. Страх накладався на професійні рішення, звужуючи готовність до критичного висвітлення теми.

Публіцист П. Казарін так пояснював можливі причини замовчування тем ТЦК: «Можливо, справа в тому, що коли ти сам у човні, то не виникає бажання перерозподіляти в ньому місця» [16].

Результати експерименту, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва [15], підтверджують неготовність журналістів братися за теми мобілізації. У межах вибірки з 200 журналістів та редакторів, 36% опитаних відмовилися від поширення новин про ТЦК.

Саме цей комплекс етичних та психологічних перепон став підґрунтям для вибірковості в медійному просторі. Водночас відповідно до теорії встановлення порядку денного М. МакКомбса та Д. Шоу [17], відсутність чітких акцентів означає, що медіа не формують громадський порядок денний щодо цих тем, і аудиторія сприймає їх як другорядні.

Втім, в українському воєнному контексті суспільно значущі теми не зникали з публічного дискурсу, а переміщувалися до анонімних і позаінституційних каналів, де часто поширювалися без належної верифікації та в деструктивній інтерпретації.

Висновки. Проведене дослідження феномена самоцензури засвідчило, що воєнна самоцензура в українському медіапросторі є багатовимірним явищем, яке має низку специфічних проявів.

По-перше, аналіз отриманих результатів дає підстави виокремити три форми самообмеження в умовах війни: професійне патріотичне, репутаційно вмотивоване та особистісно-захисне.

По-друге, встановлено, що в умовах високофрагментованого цифрового середовища інформаційні лакуни не усувають суспільно значущі теми, а радше сприяють переходу їхньої інтерпретації до неінституційних акторів.

По-третє, обґрунтовано, що надмірне звуження публічної сфери внаслідок воєнної самоцензури може створювати додаткові ризики для інформаційної стійкості, тоді як транспарентність за умови дотримання безпекових обмежень є одним із чинників її зміцнення.

Окреслені висновки актуалізують необхідність подальших досліджень феномену воєнної самоцензури в українському медіапросторі.

Інформація про використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту використовувалися виключно для мовного редагування, перевірки граматики, перекладу або інших допоміжних завдань, без використання згенерованих ними об’єктів як результатів академічної діяльності.

Список літератури:

1. Herman E. S., Chomsky N. Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media. New York : Pantheon Books, 2002. 416 p. URL: https://files.libcom.org/files/2022-04/manufacturing_consent.pdf (дата звернення: 07.07.2026).

2. Reese S. D., Shoemaker P. J. A Media Sociology for the Networked Public Sphere: The Hierarchy of Influences Model. *Mass Communication and Society.* 2016. Vol. 19, No. 4. P. 389–410. DOI: https://doi.org/10.1080/15205436.2016.1174268

3. Fedirko T. Self-censorships in Ukraine: Distinguishing between the Silences of Television Journalism. *European Journal of Communication*. 2020. Vol. 35, No. 1. P. 12–28. DOI: https://doi.org/10.1177/0267323119897424.

4. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society / trans. by Thomas Burger. Cambridge, MA : MIT Press, 1991. 326 p. URL: https://arditiesp.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/01/habermas_structural_transf_public_sphere.pdf (дата звернення: 07.07.2026).

5. Mueller J. E. War, Presidents, and Public Opinion. New York : John Wiley & Sons, 1973. xxiv, 300 p.

6. Guyot M. Rally ’Round the Flag Effect After 9/11 Terrorist Attacks Virtually Gone. Gallup. URL: https://news.gallup.com/poll/6793/rally-effect-911-terrorist-attacks-virtually-gone.aspx (дата звернення: 07.07.2026).

7. Galily Y. Balancing national solidarity and journalistic independence in the social media era: The rally-around-the-flag phenomenon among Israeli journalists during the 2024 Gaza war. *Media, War & Conflict*. 2025. Vol. 18, Issue 3. P. 455–464. URL: https://www.researchgate.net/publication/388491430_Balancing_national_solidarity_and_journalistic_independence_in_the_social_media_era_The_rally-around-the-flag_phenomenon_among_Israeli_journalists_during_the_2024_Gaza_war (дата звернення: 07.07.2026).

8. Кухоцька Т. Г. Особливості впливу Telegram на громадські настрої українців в умовах російської збройної агресії . *Регіональні студії*. 2025. Вип. 41. С. 57–60. DOI https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.41.9

9. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Strasbourg : Council of Europe, 2017. 109 p. URL: https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html (дата звернення: 07.07.2026).

10. Груба О., Присташ О. Отар Довженко: «Людина, яка критикує, не може помилятися». *Медіакритика*. Жовтень 2015. URL: http://mediakrytyka.lnu.edu.ua/novi-tehnologii-media/otar-dovzhenko-lyudyna-yaka-krytykuye-ne-mozhe-pomylyatysya.html (дата звернення: 07.07.2026).

11. Facebook. URL: https://www.facebook.com/share/p/17jquSv5Vh/ (дата звернення: 07.07.2026).

12. Більшість українців не підтримує табу на критику влади за неефективність у боротьбі з корупцією. *Детектор медіа*. 11.09. 2023. URL: https://detector.media/infospace/article/216683/2023-09-11-bilshist-ukraintsiv-ne-pidtrymuie-tabu-na-krytyku-vlady-za-neefektyvnist-u-borotbi-z-koruptsiieyu/ (дата звернення: 07.07.2026).

13. Facebook. URL: https://www.facebook.com/share/p/1FweioeMkZ/ (дата звернення: 07.07.2026).

14. Coombs W. Timothy. Protecting Organization Reputations During a Crisis: The Development and Application of Situational Crisis Communication Theory. *Corporate Reputation Review.* 2007. Vol. 10, No. 3. P. 163–176.

15. Публікувати чи ні: як війна, тиск аудиторії й внутрішні межі журналіста формують самоцензуру в медіа – експертне обговорення. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 17.12.2025. URL: https://dif.org.ua/article/publikuvati-chi-ni-yak-viyna-tisk-auditorii-y-vnutrishni-mezhi-zhurnalista-formuyut-samotsenzuru-v-media-ekspertne-obgovorennya (дата звернення: 07.07.2026).

16. Facebook. URL: https://www.facebook.com/share/p/1EnresPjtA/ (дата звернення: 07.07.2026).

17. McCombs M. E., Shaw D. L. The Agenda-Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly*. 1972. Vol. 36, No. 2. P. 176–187. DOI: 10.1086/267990.

Avramenko I.A. WARTIME SELF-CENSORSHIP IN THE UKRAINIAN MEDIA SPACE DURING THE FULL-SCALE WAR: FORMS, FACTORS, AND IMPACT ON INFORMATION RESILIENCE

The article examines the phenomenon of wartime self-censorship in the Ukrainian media environment during the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation. It analyzes how the security context, the need to protect national interests and preserve international support for Ukraine, as well as reputational and personal factors, have influenced the transformation of professional standards and editorial practices, resulting in a narrowing of the public sphere.

The empirical basis of the study consists of a survey of regional newsrooms in Ukraine and an analysis of journalistic cases related to the coverage of corruption, mobilization, the activities of Territorial Recruitment and Social Support Centers, and other socially sensitive issues arising during wartime. The application of quantitative content analysis and critical discourse analysis made it possible to identify the main trends in the transformation of editorial practices, determine the key factors driving self-censorship, and assess their impact on the information environment.

The study substantiates the expediency of distinguishing three main forms of wartime self-censorship: professional patriotic self-restraint, reputationally motivated self-censorship, and personally protective self-censorship.

The findings demonstrate that the refusal of verified media outlets to cover socially sensitive issues does not eliminate public interest in these topics; rather, it shifts public discussion to non-institutional sources that often fail to adhere to professional journalistic standards. Consequently, although self-censorship is intended to minimize information-related risks, under certain conditions it may itself generate additional threats to the information resilience of society. The article concludes that transparency, while respecting security restrictions, is an essential factor in strengthening public trust, enhancing information resilience, and countering external destructive influences.

Keywords: *self-censorship, war journalism, public sphere, *rally around the flag* effect, national security, social responsibility of the media.*

Дата першого надходження статті до видання: 13.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.10.2026